

Ja jastik wa xk'ulaxi ja b'a distritasyon b'a tsawanel b'a Mejiko

Ja ma'tik swinkil b'a Mejiko wa stsa'awe' sok wa st'ojowe' toj ek'el ja ma' ay xchoyujile'i sok ja ma'tik wa xjeji' yujele'i. Ja jas wa xk'ulaxi' jastal iti wa xyalkab'tik ja ipal yi oje' jun k'ole' winike' jumasa' wa xjexi' b'a oxe' tik'e ipal jumasa', ke jani ja Ipal Ejekutibo sok ja Ipal Legislatibo sok ja Ipal Judisyali. Ja Ipal legislatibo ja'a b'a jastal wa slajawe'i sok jastalni oj k'ulaxuk ja ley jumasa' ja b'a jpayistiki, tini wa x-ochye' ja diputado sok senador jumasa'. Ja diputado jumasa' ja ma'tik wa wa sje'a ja winike' jumasa' ja b'a sti' sat ja b'a Congreso ja b'a lajan tsomane'i b'a oxtike' jab'il wa stsa'jiye'.

Ja ipal ke ay yi oje' jun k'ole' winike' jumasa' ja jastal b'a Mejiko, ja st'ojwanel ja winike'i sok ja ixuke'i junxtani xmakuni'a. Ja b'a lek lek oj ya' ajoyuki, ja b'a stsa'jel ja diputado jumasa', ja slujmalili wa xpilxi' ja b'a janek'ni sniwanili ja b'a tsa'xeli' ke ojni slajk'ot ja b'a janek'ni aye' ja b'a luwar jawi. Jachuk, lajani ja janek'ni ja winike' mejikanosi wa sje'a kada jujune' ja diputado jumasa'. Ja b'a jastalni sniwanil ja slujmalil iti wa sb'i' ilan spiljel jun slujmal b'a tsa'wanel, anima' tuktukil ja b'a janek'ni ja sniwanili, pe ojni ajoyuk jun xtalajan ja janek'ni aye' ja winike' jumasa' ja b'a luwar jawi.

Ja Konstitusyon Politika b'a Estados Unidos Mejikanosi wa xyala' ke ja slujmalil ja nasyoni wa xpilxi' b'a 300 k'ole', sok b'a kada jujune' ja b'a ye'nle'i wa stsa'xi jun diputado pederal. Ja b'a ye'ni, ja Konstitusyon Politika b'a kada estado wa xya' ajoyuk, ja b'a jastalni, ja b'a janek'ni ja diputado jumasa' b'a tita tiwi b'a masni a'ay t'unuk oj slaj k'ote' ja janek'ni ja b'a spiljel ja b'a tsawaneli'.

¿Jasunk'iluk jun distrito b'a tsa'wanel?

Jach jun sniwanil slujmalil ke wani x-alxi b'a oj xch'ak pilxuk junxta lajan ja janek' oyo'tik ja b'a payisi ma' b'a jun estado, ja b'a jastalni oj b'ob' tsa'xuk ja ixuk sok ja winik diputado jumasa' ja ma' mas a'ay sta'unej k'ot ja t'owaneli sok oj sta'e' ja diputado ma' tsa'ub'al ja janek'ni ay ja b'a luwar jawi.

¿Jasunk'iluk ja distritasyon b'a tsa'waneli?

Ja jasunk'iluk wa sk'ulan ja Instituto Nasyonal b'a Tsawaneli (INE), ja b'a oj yal ja janek' ja stik'anil ja slujmalil ja b'a tuktukil spiljel b'a tsa'waneli b'a jach b'a pederal ma' b'a kada estado.

¿B'a jas xchol?

Ja b'a oj b'ob' pilxuk lek ja b'a manaka tey b'a jun luwar yuj ja spiljel ja b'a tsa'waneli, b'a jastal ay ma' oj jekyukyujele' b'a politika b'a junxta lajan b'a spetsanil ja slujmalil ja nasyoni, ojni k'elxuk lek kada t'owanel junxtani' jastal wa xmakuni'i.

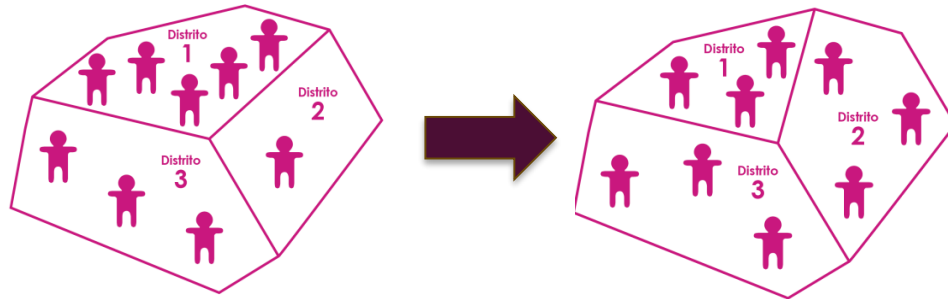
¿Jas lom jel st'ilanil ja distritasyon b'a tsawaneli?

Yuj ja sniwanil ja luwari tik'anxtani wa xtukb'i'a. Jujuntik ma' wa xmanxi, tuk ma' wa xch'ami sok pilan ma' wa stukb'es sluwar, ja b'a jastalni wa xya'ajyuk ke jujuntik komon ke ayni yi oj mas jitsan ma' mas t'usan ja swinkili ja yajni x-ek' mas jab'il wa x-ajyi' b'a mixa lajanuk ja janek'ni aye' ja b'a luwar jawi ja k'ole' ma'tik wa stsa'waniye'i. Ja yuj ja iti jel st'ilanil oj k'elxuk tik'an ja jastal ja luwar b'a wa x-ajyi' tsa'xeli ke junxtani ja janek'ni aye' ja b'a luwar jawi.

¿Jastik junk'iluk ja wa xch'a k'ulaxuk ja b'a distritasyoni?

Ja b'a jastal oj ch'ak k'ulaxuk ja k'ole' ma'tik wa stsawani'i wa xk'elxi ke kada jujune' ke junxta lajan ay yi oje' ja janek' ja ma' tey ja b'a luwar jawi, ke ja b'a tiwi ojni b'ob' ajyuk jun munisipyo b'a ts'ikan, ke ja b'a jastalni ja sutanali oj slaj jastal jun figura geométrica ja b'a jastalni, ke ojni ajyuke' lajan lek ja b'a tiwi, cho ojni cho yil-e' ja jastik junk'iluk ja jel st'ilanil

ja oj ek'uk ja b'a jastal ay ja lu'umi sok oj ya' ajoyke' lajan ja munisipyo jumasa' ke ayni yi oj komon indígena jumasa' ja b'a jastalni oj skolta' ja jastik junk'iluk ay ja b'a politika.

¿Jas ora wa xk'ulaxi sok jastal wa xk'ulaxi?

Ja b'a jab'il jumasa' b'a 2016 sok 2017 ja INE oj ch'ak spiltala'uk ja ma'tik wa stsa'wani b'a estado sok munisipyo jumasa' ja b'a estado jumasa' b'a Baja California Sur, Campeche, Colima, Chiapas, Xchonab'il b'a México, Guanajuato, Guerrero, Jalisco, México, Michoacán, Morelos, Nuevo León, Querétaro, San Luis Potosí, Sonora, Tabasco sok Yucatán.

B'a kada estado oj ch'ak sta' sb'aje' nab'al ja INE oj sje' ja proyekto b'a spiljel ja ma'tik wa stsawani ja b'a sti' sat ja institusyones indígenas ja ma' wa xjejiyujile'i, ja ma' xjejiyujile' ja b'a k'ole' politiko jumasa', ja ma'tik ay xchol b'a estado sok b'a munisipyo jumasa', ja diputado jumasa' b'a tita tiwi sok ja ma'tik ay xchol b'a tsa'wanel b'a tita tiwi sok ja estado jumasa' sok spetsanil ja winike'i.

Ja yajni k'ulaxi ja proyekto jumasa' b'a spiljel ja ma'tik wa stsa'wani ja b'a luwar jumasa' ke ay komon indígena jumasa', ja INE ojni ch'ak Sk'eltaluk jastal ay ja ma'tiknaka tey tiwi sok ja komon Indigenas jumasa' ja b'a jastalni oj yab'ye' jas oj yal-e' ja b'a jastalni oj kanuke' lajan ja b'a yojol ja b'a jastal oj xch'ak pilxuk ja ma'tik wa ch'ak tsawanuki, jachni ja jastal b'a oj ilxuk ja kavesera b'a estado ja b'a oj kanuke'i.

¿Machtik junk'iluk ja wa sk'ulan partisipari?

Wa sk'ulane' partisipar ja b'a wa sta'a sb'aje' ja b'a jas wa xcholxi' ja ma' xjejiyujile' ja b'a k'ole' politiko jumasa', ja ma'tik ay xchol b'a estado sok b'a munisipyo jumasa', ja diputado jumasa' b'a tita tiwi sok ja ma'tik ay xchol b'a tsa'wanel b'a tita tiwi sok ja estado jumasa' sok ja komon jumasa' indígena sok spetsanil ja winike'i.

¿Jas ora wa xk'ulaxi sok jastal wa xk'ulaxi ja b'a jas wa xch'ak k'elxuki?

Cho jachni ja b'a jastal wa xchak' sta'sba'je' ja winike' jumasa', oj cho ajoyuk jun lo'il b'a jas oj cholxuk b'a jel st'ilanil sok ja ma'tiknaka ay xchol ke wa sje'a ja winike' jumasa' sok ja komon indígena jumasa' b'a kada estado. Ja oj sta' sb'aje' jastal iti oj ch'ak alxuk ja jastik oj ch'ak k'ulaxuk ja b'a jastal oj sta' sb'aj ja winike' jumasa' sok ja komon indígena jumasa' ja b'a yojol ja b'a jastal wa xch'ak pilxuk ja ma'tik wa stsa'wani sok ojni ke k'ulaxuk jas wan alxeli nab'al oj yal-e' ja jasunk'iluk wa sk'ulane' pensari ja b'a jastalni oj ch'ak sta' sb'aj ja jastal wa xyalawe' ma'tik ay xchol b'a wa stsa'waneli.

Ja b'a mas tsa'ni ja ma'tik ay xchol ke ye'n wa sje'a ja komon indígena jumasa' oj jekj-e'yi' INE ja jastal wa xyilawe' ja ye'nle'i, ja b'a jastal wa Stsomo' sb'aje' b'a ye'nleta sok ja b'a k'ole' b'a estado jumasa'. Ja yajni ch'akta k'ulaxuk ja jas oj k'ulaxuki ja b'a spiljel ja ma'tik wa stsa'wani sok ja b'a jastalni yilaweta ja b'a indígena, ja INE oj yalyab' ja winike' jumasa' ja yajk'achil spiljel ja ma'tik wa stsa'wani b'a tita tiwi sok jachani oj cho k'ulaxuka ja b'a jastal oj alxuk ja yajk'achil spiljel ja b'a estado.

Ja b'a jastal leklek oj k'ulaxuk ja b'a oj k'elxuk ja Winike' jumasa' sok ja Komon Indígena jumasa', ja INE ojni koltajuk yuj ja Instituto Nasyonal b'a k'umal Indígena jumasa' (INALI), jachni ja jastal ja Jekab'anum Nasyonal b'a sk'i'elal ja Komon Indígena jumasa' (CDI).

¿Machtik junk'iluk wa sk'ulan partisipar ja b'a jas wa xch'ak k'elxuki?

Ja winike' jumasa' sok ja komon indígena jumasa' ja sok ja ma'tik ay xchol yujile'i ma' wa xjeiyujele'i.

¡Maklan! Ja jastalni wa sk'ulane' partisipar ja ma'tiknaka ti sb'aj b'a Mejiko masni'a,
¡Ochan!